

«La situaziun ei accelerada»

Alla camona da Cavardiras semanifestescha la midada dil clima a moda drammatica

■ (anr/ac) Negliu auter semanifesteschan las midadas climaticas pli fetg ch'el spazi alpin ella vischinonza dad in glatscher. Dapi 30 onns passenta Manuela Fischer la stad sco guardiacamona ella camona da Cavardiras. Las midadas egl ambient dalla camona succedidas principalmei el decuors dils davos tschun onns valetescha la guardiacamona per dramaticas. Igl ambient dalla camona da Cavardiras situada sin 2649 meters sur mar en vesta al Brunifirn ed il Pèz Tgietschen ei semidaus considerabel el decuors dils davos 30 onns. Negin pudess dar meglier perdetga da quellas midadas che la guardiacamona dalla Cavardiras, *Manuela Fischer*, gest dapi quei spazi da temps activa ella tgira dils hospis dalla camona da Cavardiras durant il temps da stad. Ella ha tschintschau da midadas cuntinuadas succedidas el decuors dils davos 25 onns. Ils davos tschun onns seigi la situaziun denton accelerada e Fischer valetescha las midadas per dramaticas. Midadas ch'ella s'esent per tragedia e da l'auter maun cun ina certa fascinaziun viers la dinamica dalla natira. Directamein pertuccada ein la guardiacamona dalla Cavardiras e sia equipa sco era la possessura dalla camona, la secziun da Winterthur dil Club alpin svizzer, tuttavia. Entras la retirada dil glatscher e la curdada da crappa ston ils access alla camona cuntinuadamein vegnir adattai. «Pli baul tschercavan ins la via directa sur il glatscher, oz ston ins tschercar la via per utgier la curdada da crappa.» Gia avon tschun onns han Fischer cun ulteriuras persunas fatg attent allas midadas sil glatscher cun ina intervenziun titulada sco «Wandelzeit». Ina pintga part dil glatscher han els curclau cun vlied da 1500 meters quadrat.

Tema omnipresent

Ella camona da Cavardiras ein il clima e siu effect egl ambient dalla camona omnipresents. Ed il tema vegn buca lantschus dall'equipa dalla camona, mo-

Egl ambient dalla camona da Cavardiras semuossan ils fretgs digl augment dalla temperatura bein veseivel.

MAD

bein dils hospis. «Els plidentan mei en causa e giavischin informaziuns.» Informaziuns che la guardiacamona porscha bugen, sco il margis vargau allas senioras per la proteccziun dil clima, ina gruppaaziun che dumbra tenor atgnas indicaziuns 1000 commembras. Per atenziun ha la gruppaaziun dallas senioras procurau avon dus onns cun ina tgisa inculper la confederaziun. Las dunnas inculpeschan la confederaziun dad ina munglusa intervenziun per mitigar la midada climatica. Las senioras ein dall'opiniun ch'il cussegl federal e sia politica da clima vulneresch i gl artechel 10 dalla Constituziun federala che defineschi il dretg dall'integritad corporala. Il viadi neu digl Uri entochen

alla camona da Cavardiras ed anavos a Sumvitg han las senioras nezegiau per puntuar lur voluntad da batter per il clima sin via legala e da sustener las stentas politicas dall'iniziativa dil clima. Ina iniziativa che vul ftancar ella Constituziun federala la pretensiun dalla cunvegna da Paris pertuocant il clima. Presentau ha la gruppa dallas senioras per il clima ella camona da Cavardiras ina publicaziun cun contribuziuns davart clima e glatschers formulai dad in tozzel auturas ed auturs svizzers.

Consternaziun ei impurtanta

Per la guardiacamona dalla Cavardiras ein las discussiuns davart clima e mida-

das impurtantas. Ella ei cunscenta che persunas pertuccadas confruntadas cun ils fatgs reals ein prontas da reponderar igl agen agir. Che quei ei magari buca aschi sempel da realisar ei Fischer pertscharta. Ella ha palesau dad esser da casa a Winterthur e da desister dapi entgins onns sigl agen auto. Da concentrar la mobilitad persunala sin viadis cun velo e magari cun in auto affittau hagi procurau per fastedis. Ils emprems dus onns segien buca stai sempels, oz seigi ella denton s'endisada e leda. La discussiun enteifer l'atgna famiglia hagi era sensibilisau ils affons. Els ein actualmei mobils cun ils mieds dil traffic public.

Historias, detgas, legendas e currellas

«fern & näher» – per la tiarza ga giugs auditivs a Vuorz

■ (anr/hh) La fin d'jamna ei il casti da Munt sogn Gieri a Vuorz il liug da sentupada d'auturas ed auturs che presentan historias, detgas, legendas e currellas. Ellas neschan quei mument che la verdad daventa buca enconuscenta ni vegn cuschentada. Il Munt sogn Gieri ei il pli grond casti en Surselva. Igl ei in liug cun in'atmosfera tut speciala e surtut adattada per fatgs historics. Venderdis, ils 24 d'uost e sonda, ils 25 d'uost 2018 vegnan artistas ed artistis a plaid en quei liug. Uonn eis ei exactamein 300 onns dapi che la dertgir'aula da Vuorz ha priu sias davosas sentenziadas da strias. 1718 ein Regula Conzin ed Anna dil Ambrosi vegnidadas sentenziadas sin fundament d'indezis e perdetgas.

Tgi ei ina stria?

L'emprema sera digl arranschament «fern & näher» tematisescha las strias e lur persecuziun. La scienziada da cultura ed historicista *Ursula Brunold-Bigler* sefatschenta da pliras damondas: Tgi ein las strias che vegnan inculpadas en detgas d'haver fatg donn? Tgei delicts duessen ellas haver commess? Daco stattan certs animals en connex cun las strias e tgi ha inventau quellas historias? Brunold-Bigler ha obteniu igl onn 2017 il Premi svizzer da praulas dalla Fundaziun da praulas Mutabor. Ella ei vegnida distinguida per sia lavur scientifica dalla cultura da detgas e raquens. Quella sera ei era *Hu-*

bert Giger dalla partida. Igl autur e historicist dalla Val Medel ha publicau igl onn 2001 l'ovra «Hexenwahn und Hexenprozesse in der Surselva». En quei cudisch tematisescha el ils process da strias ella dertgir'aula da Vuorz e sefatschenta en special dils dus davos process avon 300 onns. Giger prelegia ord siu roman «La stria da Dentervals». El fa quei per romontsch e tudestg. Detgas e praulas sebasan sin tradiziuns a bucca. Ils raquens fantastics survargan la realitad; els

expriman in'otra verdad. En lur coc ein els eveniments surnaturalis dil vargau che laian munchentar scadin fatg historic. La raquintadra da praulas *Sidonia Kasper* presenta detgas dil Grischun che sefatschentan da strias ed animals demunics.

In autur – treis auturas

La sonda presentan duas auturas grischunas texts litterars che sefatschentan dalla veta actuala el vitg da muntogna. *Leontina Lergier-Caviez* ei naschida e carschi-

da si a Vrin. Ella ha publicau poesias, raquens e romans. «Davos ils mugrins» ei il tierz roman suenter «Romana» e «Nus duas». Decennis avon ch'ina giuvna dalla Bassa maridi en in vitg da muntogna schabegia leu ina tragedia. Ils motivs persuerter vegnan cuschentai. Il roman «Davos ils mugrins» s'avischina pass per pass ed ord differenas perspectivs als schabetsg da lu, allas manzegnias e la verdad. La prelecziun per romontsch vegn resumada en tudestg. El «Tamangur» – igl emprem roman per tudestg da *Leta Semadeni* – populeschan las duas figuras centralas – la tatta e sia biadia – ed ulteriuras figuras scurrilas in vitg muntagnard fictiv. En ina moda impressiuonata presenta l'autura ina veta denter aventuras quotidianas e damondas existenzialas. Semadeni ei oriunda dall'Engiadina Bassa ed ei il mument ina dallas pli enconuscentas representantas dalla lirica romontscha. Denter auter ha ella retschert il Premi da litteratura dil cantun Grischun, il Premi dalla Fundaziun svizra Schiller ed il Premi da litteratura svizra. Omisdus seras vegn purschiu naven dallas 18.00 ina tscheina sut tschiel aviert. Da stgir procuran candeilas e tizuns per in'atmosfera tut speciala. En cass da malaura stattan tendas a disposiziun pigl arranschament.

Il casti da Munt sogn Gieri a Vuorz ei il liug da sentupada da questa fin d'jamna dils amitgs d'istorias, detgas, legendas e currellas.

MAD

Program detagliu ed ulteriuras informaziuns: www.fernundnaeher.ch

MEDEL

In luf ha scarpau las nuorsas en Val Plattas

(anr/hh) Entuorn miez fenadur ein 18 nuorsas vegnidadas scarpadas sisum la Val Plattas el contuorn dall'Alp Sura e Foppa da Cavals en Val Medel. Sin fundament dils resultats dall'analisa (DNA) fatga il davos temps ha in luf attaccau la muntanera e scarpau ils animals. Quei ha il cau digl Uffeci da catscha e pesca dil cantun Grischun, *Adrian Arquint*, confirmau enviers la sda. El suppona che la muntanera seigi vegnida attaccada d'in sulet luf. L'identitad da quel ha aunc buca saviu vegnir eruida. Las nuorsas scarpadas s'udevan tier la muntanera da plirs tschies animals che pasculavan leu. Las nuorsas vegnevan survegladas il di ora dalla pastura cun tgaun, tgauns da proteccziun eran buca e funcziun.

Ils davos onns han lufs scarpau repetidamein animals da nez en Surselva, surtut nuorsas. Aschia ei quei per exempel era stau il cass miez matg 2013 a Rabinus ni lu era la primavera 2016 a Mustér/Quadrans. Il fevrer 2017 ha ei allura dau in cass excepziunal a Trun. In luf ei sigliu sur la porta sut en in nuegl ed ha scarpau leu ina nuorsa. Probablamein eis el fugiu quei mument ch'il pur ei s'avischinau al nuegl. Fuss quei buca stau il cass havess il luf probablamein scarpau dapli nuorsas. La finfinala ha in luf lu era scarpau pliras nuorsas la fin da matg 2017 a Rueras. Rodund treis jamnas avon haveva in luf scarpau e blessau pliras nuorsas a Valzeinza sut Mumpé Tujetsch. Las instanzas cantunales quantan ch'ei detti il mument el Grischun rodund 25 lufs.

Sumvitg Viva – ina nova uniun da promoziun

■ (anr/hh) A Sumvitg vegn fundau proximamein ina nov'uniun cul num «Sumvitg Viva». Sco quei ch'il coniniziant *Martin Monn* ha detg enviers l'Agentura da novitads rumantscha ha quella la finamira da promover il svilup dil vitg e da ses uclaus sco cuminonza. L'uniun duei s'engaschar en favur da valurs impurtantas per l'entira populaziun da Sumvitg. «Sco cun biars auters vitgs da muntogna stat ei era buca bein cun Sumvitg. La depopulaziun, la digren da naschientschas e la sperdita d'instituziuns el vitg ein ils motivs grondis per quei svilup», scrivon ils iniziants en ina circulara a vischinas e vischins. La radunonza da fundaziun ha liug venderdis, ils 7 da settember 2018 allas 20.00 ella sala dalla casa scola a Sumvitg. Tuts interessents – era hospis da vacanzas – han la pussevilladad da daventar commembras e commembers dall'uniun quella sera. Alla radunonza da fundaziun referescha il convischin e cusseglier naziunal *Martin Candinas*, ch'ei era vicepresident dalla Cuminonza da lavur per territoris da muntogna dalla Svizra (SAB), davart las pussevilladads da svilup pils vitgs ellas regiuns periferas.

reclama

